

УДК 339.5 : 658

І. І. Черленяк, С. Ю. Сойма

Ужгородський національний університет, Україна

АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Досліджено особливості зовнішньоекономічної діяльності Закарпатської області та проаналізовано основні показники результативності зовнішньоторговельної діяльності й основні тенденції процесів прямого іноземного інвестування Закарпатської області.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, регіон, експорт, імпорт, сальдо зовнішньої торгівлі, зовнішньоторговельні зв'язки, зовнішньоторговельний оборот, прямі іноземні інвестиції.

Исследованы особенности внешнеэкономической деятельности Закарпатской области. Проведен анализ показателей результатов внешнеторговой деятельности и основных тенденций в прямом иностранном инвестировании Закарпатской области.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, регион, государственное регулирование, внешнеторговые связи, экспорт, импорт, внешнеторговый оборот, прямые иностранные инвестиции.

The article investigates the peculiarities of foreign economic activity of the Transcarpathian region. The main measures of foreign economic activity efficiency and the key tendencies of the direct foreign investment processes in the Transcarpathian region are analyzed.

Keywords: foreign economic activity, region, export, import, balance of foreign trade, foreign trade relations, foreign trade turnover, direct foreign investment.

Зовнішньоекономічні зв'язки є одним із важливих факторів економічного зростання, структурних зрушень та підвищення ефективності національного виробництва. Водночас вони виступають джерелом диференціації країни та її регіонів. Але, вони можуть виступати й активатором розвитку бізнесу в регіоні. З точки зору інтересів суспільства та держави складові зовнішньоекономічної політики необхідно спрямовувати на зміцнення позицій країни у світовій економіці, досягнення кращих позицій у міжнародних економічних відносинах. Це вимагає усвідомлення цілей та тенденцій розвитку економічної кон'юнктури як суб'єктами державного управління, так і суб'єктами бізнесу.

Питання зовнішньоекономічної діяльності прикордонних регіонів, транскордонного співробітництва в умовах розширення ЄС на Схід знайшли відображення у працях Є. І. Бойка, М. І. Долішнього, Б. І. Дяченка, В. С. Кравціва, М. О. Лендел, С. М. Мітряєвої, В. П. Мікловди, С. В. Сембера, М. І. Пітюлича, Д. М. Стеценка та ін.

На сучасному етапі трансформації економічної системи України та її регіонів особливого значення набувають міжнародні економічні господарсько-торговельні відносини, до яких належать торгівля та обмін товарами і послугами, спеціалізація та кооперація виробництва, науково-технічне співробітництво, надання економічного й технічного сприяння, створення спільних підприємств та інші форми економічного співробітництва. Економіко-статистичний аналіз складових міжнародного економічного співробітництва в межах окремого регіону в розрізі позицій економічної діяльності на сьогодні є актуальним завданням.

Метою нашої роботи є визначення основних тенденцій у зовнішньоекономічній діяльності Закарпатської області на підставі опублікованих статистичних матеріалів поточного періоду.

Значне місце в економічній діяльності регіону займають зовнішньоекономічні операції, які характеризуються великим розмаїттям. Зовнішньоекономічна діяльність багатоміністратурна: вона об'єднує, здавалося б, несумісні операції, які можна здійснювати й на регіональному, і на внутрірегіональному рівнях, не виходячи за межі національних відносин усіх суб'єктів господарювання. Так, консалтингові, туристичні послуги, інжинірингові, реінжинірингові, транспортні операції цілком можливо здійснювати в межах конкретного підприємства (фірми).

Зовнішня торгівля була і є важливою формою зовнішньоекономічних відносин. На сучасному етапі вона характеризується швидким зростанням, яке значно випереджає збільшення світового виробництва. Такі тенденції властиві і для України та її регіонів, зокрема для Закарпатської області.

Дослідження статистичних даних показали, що за 2012 р. обсяг експорту товарів та послуг Закарпатської області становив 1450,6, а імпорту 2048,5 млн дол. США. Сальдо зовнішньоторговельного балансу області становило 597,9 млн дол. США [6, с. 191]. Динаміку обсягів експорту та імпорту товарів і послуг за період 2001–2012 рр. відображено в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка обсягів експорту та імпорту товарів та послуг Закарпаття (млн дол. США)

Показники	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012
Зовнішня торгівля товарами і послугами:							
експорт	227,2	583,6	1285,2	978,7	1205,6	1465,5	1450,6
імпорт	188,5	713,6	1911,3	978,6	1388,1	2043,7	2048,5
Зовнішня торгівля товарами:							
експорт	215,3	552,3	1220,8	935,0	1156,6	1397,6	1385,1
імпорт	183,9	686,4	1866,1	952,9	1348,6	1997,9	2009,1
Зовнішня торгівля послугами:							
експорт	11,9	31,3	64,6	43,7	48,9	67,9	65,5
імпорт	4,6	27,2	45,2	25,7	39,5	45,8	39,4

Джерело: авторська розробка на підставі [5, с. 218; 6, с. 191].

З табл. 1 видно, *по-перше*, що у 2012 р. було експортовано товарів на 1385,1, а послуг на 65,5 млн дол., імпортовано на 2009,1, а послуг на 39,4 млн дол., що менше на 0,9 і 3,5 % та 0,6 і 13,9 % відповідно, ніж за 2011 р., лише показник імпорту товарів у 2012 р. випереджав на 0,6 %

По-друге, від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі товарами склалося в сумі 624 млн дол. Коефіцієнт покриття експортом імпорту становить 0,69 при 0,7 за 2011 р.

По-третьє, сальдо зовнішньої торгівлі послугами склалося в сумі 26,1 млн дол., а коефіцієнт покриття експортом імпорту становить 1,7 при 1,5 за 2011 р.

По-четверте, у 2009 р. відбувся суттєвий спад у зовнішньоторговельній діяльності Закарпатської області внаслідок світової фінансової кризи.

Окремі показники результативності міжнародної торгівлі товарами та послугами в регіоні відображає табл. 2, яка сформована на підставі попередньої таблиці та додаткових статистичних матеріалів.

Окремі показники результативності міжнародної торгівлі товарами та послугами Закарпаття

Показники	2009	2012	2012, % до 2009
Зовнішньоторговельний оборот товарами і послугами (ЗТО = E + D) (млн дол. США)	1957,3	3499,1	178,8
у тому числі: товарами	1887,9	3394,2	179,8
послугами	69,4	104,9	151,2
Сальдо зовнішньої торгівлі товарами та послугами (S = E - D) (млн дол. США)	0,1	- 597,9	x
у тому числі: товарами	-17,9	- 624,0	-3486,0
послугами	18	26,1	145,0
Коефіцієнт покриття експортом імпорту $\left(K = \frac{E}{I} \right)$	1,0	0,7	x
у тому числі: товарами	0,98	0,69	x
послугами	1,7	1,7	x
Зовнішньоторговельний оборот товарами та послугами в розрахунку на одну особу $ЗТО_{д.н} = \frac{ЗТО}{населення}$ (дол.)	1575,9	2795,9	177,4
у тому числі: товарами	1520	2712	178,4
послугами	55,9	83,8	149,9
<i>Довідково:</i>			
Кількість постійного населення, тис. осіб	1242,0	1251,5	100,8
Валовий регіональний продукт, млн грн	12542	18054	143,9

Джерело: авторська розробка на підставі [4 с. 193; 6 с. 191].

З аналізу табл. 2 випливають такі висновки щодо результативності міжнародної торгівлі товарами та послугами регіону:

– по-перше, зовнішньоторговельний оборот товарами і послугами за період з 2009 до 2012 р. зріс на 78,8 %, у тому числі товарами на 79,8 %, а послугами – на 51,2 %, тоді як кількість постійного населення за аналізований період зросла лише на 0,3 %;

– по-друге, дещо нижчі показники росту зовнішньоторговельного обороту товарами та послугами в цілому, у тому числі товарами й послугами з розрахунку на одну особу;

– по-третє, частка зовнішньоторговельного обороту послугами у зовнішньоторговельному обороті товарами і послугами незначна, і, на жаль, має тенденцію спаду: у 2009 р. становила 3,5 %, а в 2012 р. – 3,0 %;

– по-четверте, сальдо зовнішньої торгівлі товарами та послугами в цілому в 2009 р. було позитивним за рахунок сальдо послуг, а в 2012 р. – від'ємним і становило 597,9 млн дол. США;

– по-п'яте, таку тенденцію щодо сальдо зовнішньої торгівлі товарами та послугами підтверджує і показник (коефіцієнт покриття експортом імпорту). У 2012 р. цей показник в цілому становив 0,7, у тому числі товарами 0,69, а послугами – 1,7;

– по-шосте, порівняння зростання валового регіонального продукту та зовнішньоторговельного обороту товарами і послугами відповідає світовим тенденціям

щодо випереджального збільшення зовнішньоторговельного обороту (ЗТО) порівняно з валовим внутрішнім продуктом (ВВП).

У зовнішньоекономічній діяльності як України, так і її регіонах важливу роль відведено прямим іноземним інвестиціям, які є внесками нерезидентів до статутного фонду підприємства резидента, що забезпечують права власності нерезидентів на придбане майно, майнові комплекси або на акції, облігації та інші цінні папери, та складають не менше 10 % вартості статутного фонду підприємства-резидента; а також інвестиції, отримані в результаті укладання концесійних договорів та договорів про спільну інвестиційну діяльність. До категорії прямих інвестицій відносять кредити та позики, що надійшли від прямих інвесторів [8, с. 258].

Зовнішньоекономічна діяльність Закарпатської області проявляється як в прямих іноземних інвестиціях, так і в реалізації інвестиційних проектів на територіях пріоритетного розвитку та у СЕЗ «Закарпаття» за видами економічної діяльності, про що свідчать дані табл. 3, з аналізу показників якої робимо такі висновки:

– серед прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в економіку області першість належить секції D – переробній промисловості: вони збільшилися за період з 2001 р. до 2012 р. більше ніж у 4 рази, у той час як у цілому за всіма видами економічної діяльності вони зросли тільки в 3,7 рази;

– провідними видами економічної діяльності в переробній промисловості були підсекції DK, DL, DM – машинобудування (виробництво машин та устаткування, електричного, електронного, оптичного та транспортних засобів), на які у 2009 р. припало більше 96,3 млн дол. США, або 27,1 % від загального обсягу ПІІ в економіку області, а у 2012 р. – 105,4 млн дол. США або 26 % від загального обсягу ПІІ в економіку області, за аналізований період обсяг їх збільшився більше ніж у 14 разів;

– другу позицію займає підсекція DA – виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, частка якої щодо ПІІ в економіку області становила понад 68,9 млн дол. США, або 16,9 % до підсумку;

– третю позицію займає підсекція DD – оброблення деревини та виробництво виробів з деревини (крім меблів), на яку припало майже 6,1 %, або 24,5 млн дол. США всього обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку області;

– четверту позицію в переробній промисловості регіону займає підсекція DV – легка промисловість (текстильне виробництво, виробництво одягу, хутра та виробів з хутра), на яку припало понад 19,8 млн дол. США, або 5 % всього обсягу прямих іноземних інвестицій;

– у секцію A – сільське господарство, мисливство, лісове господарство – прямі іноземні інвестиції збільшилися лише в 1,7 рази за аналізований період (2012 р. порівняно з 2001 р.), але їхня частка в загальному обсязі таких інвестицій незначна і в 2012 р. становила тільки 0,7 % до всього обсягу таких інвестицій;

– прогресує в іноземних інвестиціях також секція I – діяльність транспорту та зв'язку, у яку до 2009 р. надійшло 17,5 млн дол. США прямих іноземних інвестицій, або 5 % до всього обсягу, а в 2012 р. уже майже 30 млн дол. США ПІІ, або 7,4 % до всього обсягу.

**Прямі іноземні інвестиції в економіку Закарпатської області
(на кінець року; тис. дол. США)**

Види економічної діяльності	Код КВЕД (секції та підсекції)	Прямі іноземні інвестиції							
		2001	2008	2009	2011	2012	2009, % до 2001	2011 % до 2009	2012 % до 2011
Всього		107509	355807	354960	364353	407232	330,2	102,8	111,8
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	A	1625	3009	2438	2653	2692	150,0	108,8	101,5
Промисловість	C, D	76643	293656	300395	294595	302710	391,9	98	102,7
Переробна	D	72484	286732	293480	287253	300318	404,9	98	104,5
<i>в тому числі:</i>									
– виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	DA	21377	39990	41324	41059	68854	193,3	99	165,9
– легка промисловість (текстильне виробництво, виробництво одягу, хутра та виробів з хутра)	DB	10880	2,834	24706	22532	19838	227,1	91,7	86,4
– оброблення деревини та виробництво виробів з деревини (крім меблів)	DD	19844	54745	54227	59569	24524	273,3	109,3	40,7
– машинобудування (виробництво машин та устаткування, електричного, електронного, оптичного та транспортних засобів)	DK, DL, DM	7259	95356	96279	90903	105350	1326,3	93,8	116,7
Інші галузі промисловості		9162	50345	54774	54208	70722	597,8	98,9	129,6
Виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	E	3992	4980	5768	6181	988	144,5	120	16
Будівництво	F	1836	2707	2702	2650	2758	147,2	98	104,1
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	G	18779	13921	11037	10012	16143	58,8	91	161,2
Діяльність готелів та ресторанів	H	3304	9287	9297	9258	17082	281,4	99,6	184,5
Діяльність транспорту та зв'язку	I	4643	14056	17456	24445	29984	375,9	141	121
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	K	136	13045	10534	18833	34257	7745,6	180	189
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	N	99	540	248	240,6	144	250,5	97	60
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	O	106	689	705	1479	1273	665,1	209,8	86,1

Джерело: авторська розробка на підставі [4 с. 195; 5 с. 194; 6 с. 193].

Висновки.

Економіка Закарпатської області розвивається не відповідно до потреб її трансформаційного етапу щодо випереджального зростання регіонального ВП: порівняння темпів зростання валового регіонального продукту та зовнішньоторговельного обороту товарами і послугами виявило, що цей показник відповідає загальним світовим тенденціям щодо випереджального збільшення ЗТО порівняно з ВВП.

Управлінню зовнішніх економічних зв'язків обласної державної адміністрації та органам самоорганізації підприємців доцільно здійснювати більш ефективну підтримку та координацію напрямів діяльності суб'єктів міжнародного бізнесу, зокрема як резидентів, так і нерезидентів, які здійснюють економічну діяльність в області, оскільки спостерігається негативна для економіки Закарпаття тенденція спаду зовнішньоторговельної діяльності регіону.

Прямі іноземні інвестиції в економіку Закарпатської області активно зростали до 2008 р., а з 2009 р. проявилася спадна тенденція внаслідок світової фінансової кризи. Однак, починаючи з 2010 р., пряме іноземне інвестування в економіку області мало незначну позитивну динаміку. Зокрема з прямих іноземних інвестицій в економіку області першість належить секції D – переробній промисловості, для якої вони збільшилися за період з 2001 р. до 2012 р. більше ніж у 4 рази, у той час як у цілому за всіма видами економічної діяльності вони зросли тільки в 3,7 рази; негативна тенденція спостерігалася щодо підсекцій DD – оброблення деревини та виробництво виробів з деревини (крім меблів) та E – виробництво та розподіл електроенергії, газу та води, на які припало лише 6,1 %, або 24,5 млн дол. США всього обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку області та 0,2 %, або 987 тис. дол. США відповідно. У 2012 р. обсяг прямих іноземних інвестицій за цими видами економічної діяльності зменшився на 60 % та 85 % відповідно порівняно із 2011 роком.

Бібліографічні посилання

1. Економічна енциклопедія : у 3 т. / [голова ред. ради Б. Д. Гаврилишин; відп. ред. С. В. Мочерний]. – К. : Академія, 2002. – Т. 1. – 864 с.
2. **Кравченко В. І.** Місцеві фінанси України : навч. посіб. / В. І. Кравченко. – К. : Знання, 1999. – 487 с.
3. **Передрій О. С.** Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. / О. С. Передрій. – Ужгород, 2005. – 224 с.
4. Статистичний щорічник Закарпаття за 2009 / Головне управління статистики у Закарпатській області; [за ред. Г. Д. Гриник]. – Ужгород, 2010. – 188 с.
5. Статистичний щорічник Закарпаття за 2011 / Головне управління статистики у Закарпатській області; [за ред. Г. Д. Гриник]. – Ужгород, 2012. – 189 с.
6. Статистичний щорічник Закарпаття за 2012 / Головне управління статистики у Закарпатській області; [за ред. Г. Д. Гриник]. – Ужгород, 2013. – 191 с.
7. Статистичний щорічник України за 2009 рік / Державний комітет статистики України; [за ред. О. Г. Осауленка]. – К. : Консультант, 2010. – 566 с.
8. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державний комітет статистики України; [за ред. О. Г. Осауленка]. – К. : Консультант, 2012. – 566 с.

Надійшла до редколегії 30.01.2014